

5. lecke. A makroökonómiai kibocsátás, a gazdaság alapintézményei, a jövedelemáramlás folyótétel-számlái, a nemzeti kibocsátás mutatói (SNA-rendszer)

Ebben a leckében választ kap az alábbi kérdésekre:

- Mi a hagyományos közgazdaságtan középponti célja?
- Milyen számbavételi nehézségeket kell legyőzni a nemzeti kibocsátás mérésekor?
- Milyen szervezetek a nemzetgazdaság főszereplői?
- Melyek a hagyományos és az alternatív közgazdaságtan kibocsátási mutatói?

A 5. lecke részletes forrását lásd: Somogyi Ferenc (szerk.) (2004): A vegyesgazdaság makroökonómiája. Kodolányi János Főiskola kiadása, Székesfehérvár, 2004. 11 – 38. o.

1. A makroökonómiai kibocsátás

Az uralkodó közgazdaságtan célja a nemzetgazdaság kibocsátásának növelése.

Kibocsátás: egy nemzetgazdaságban adott időszak (negyed-, félév, év) alatt előállított termékek és szolgáltatások összessége. Elvileg két módon vehető számba a kibocsátás:

1. Naturálisan (minőségileg); kb. 10-12 millió jószággal kellene számolni.
2. Értékben (mennyiségileg), ekkor a jószágok fajlagos árát szorozzuk a mennyiséggel, s az így kapott értékeket összegezzük:

$$Y = \sum_{i=1}^n p_i * q_i$$

Ahol:

- Y = kibocsátás, vagy összjövedelem,

- i = az adott jószág sorszáma 1-től n-ig,
- q_i = az i. jószágból termelt mennyiség,
- p_i = az i. jószág egységára.

A számbavételi időszakban változhatnak az árak, ezért kétféle árral számolhatunk.

1. **Folyóáras számbavétel** esetén az időszakos árakat használjuk, ekkor a nominális (névleges) kibocsátáshoz jutunk.
2. **Bázisáras számbavétel** esetén egy korábbi időszak árain vesszük számba a számbavételi időszak teljesítményét. Ekkor a reáljövedelemhez (reálkibocsátáshoz) jutunk.

A kibocsátás a gazdaság szereplői között oszlik meg. Másként közelítve: a kibocsátás a gazdasági szereplők teljesítményeit összegzi.

A nemzetgazdaság szereplői

- Háztartások
- Vállalatok
- Állam
- Külföld (A nemzetközi gazdasági kapcsolatok sajátosságai megkövetelik, hogy az exportról és az importról külön beszéljünk.)

A kibocsátás értékbeli számbavételének egyik legnagyobb gondja a különböző időszakok teljesítményeinek összevetése. Az árváltozások (infláció, defláció) összehasonlíthatatlanná teszik a különböző időszakok teljesítményét. Ezt a problémát a statisztika az árindex alkalmazásával oldja meg. **Az árindex az árak termelési mennyiségekkel súlyozott számtani átlaga.** Ezt az indexet másként **deflátor**nak is nevezik. Ha a folyóáron számított kibocsátást (nominális Y) korrigáljuk a deflátorral, akkor a reálkibocsátást kapjuk.

$$\text{Reál Y} = (\text{Nominális Y}) / \text{Deflátor}$$

2. Az árindexek fajtái

- a. **Laspeyres-féle index** (ejtsd: lászpájersz):

$$P_l = \frac{\sum_{i=1}^n q_0^i \cdot p_1^i}{\sum_{i=1}^n q_0^i \cdot p_0^i} \cdot 100$$

Jellemzői:

- Az árváltozást az időszak eleji mennyiségi adatokkal súlyozzuk.
- Inflatórikus korban ez a mutató felfelé torzít.

b. Paasche-féle index (ejtsd: páse):

$$P_p = \frac{\sum_{i=1}^n q_1^i \cdot p_1^i}{\sum_{i=1}^n q_1^i \cdot p_0^i} \cdot 100$$

Jellemzői:

- Az árváltozást az időszak végi mennyiségi adatokkal súlyozzuk.
- Inflatórikus korban ez a mutató lefelé torzít.

c. Fisher-féle index:

$$P_f = \sqrt{P_l \cdot P_p}$$

Jellemzői:

- A 10 – 20%-os eltérést is mutató Laspeyres- és Paasche-féle indexek mértani átlaga. A hiba jelentős része így kiküszöbölődik.
- A leggyakrabban használt index.

Az árindex (deflátor) birtokában a nominális kibocsátás korrigálható, így a különböző időszakok gazdasági teljesítménye összehasonlíthatóvá válik. A deflátor használjuk a teljesítménymutatókon túl a reálbérek, reálkamatok és egyéb jövedelmi mutatók kiszámításakor is.

Ha az árindex (árszínvonal) reciprokát kiszámítjuk ($1/P$), akkor megkapjuk a **pénz vásárlóerejét**.

3. A makrogazdaság szereplői közötti jövedelemáramlás

A gazdaság szereplőinek feladatai:

1. Háztartási szektor

- Itt fogalmazódik meg az **érték- és célrendszer**, amely a szükségletek alapját adja.
- Itt koordinálják a családtagok munkapiaci viselkedésüket.
- Itt dől el, hogy **mennyit fogyasztanak, mennyit takarítanak** meg a családok. Hogyan állítják össze **vagyonösszetételüket** (portfóliójukat): mennyit fordítanak fogyasztási cikkekre, mennyit ingatlanra, gépkocsira, mennyi értékpapírt (kötvény, részvény) vásárolnak, mennyit ruháznak be az emberi tőkébe.

2. Vállalati szektor

- Itt kombinálják a termelési tényezőket (föld, munka, tőke).
- Közvetlenül itt termelődik meg a nemzetgazdasági kibocsátás.
- Itt válaszolják meg a „mit”, „hogyan” és „kinek a számára” termeljenek kérdését. Itt dől el a **vállalat vagyonösszetétele** (anyag, gép, jármű, értékpapír stb.), mennyit ruháznak be, és mennyit takarítanak meg.

3. Állami szektor

- **A gazdasági rendszer szabályozását** a magánszféra (háztartások + vállalatok) nem végezheti, csak az állam.

o A közösségi kiadások (beruházások) is állami döntéseket igényelnek. Pl. közigazgatás, rendőrség, honvédség, árvízvédelem, közoktatás, környezeti ártalmak orvoslása stb. az állam közreműködése nélkül elképzelhetetlen.

o **Az állam kulturális színvonalától** függően ügyel a nemzet jövedelmének újraelosztására. Adóztatja a háztartásokat és a vállalatokat, majd transzferek formájában (munkanélküli segély, szociális támogatás, vállalatok támogatása stb.) visszajuttatja a jövedelmet a rászorulóknak. Ezt a folyamatot **redisztribúciónak** (újraelosztásnak) nevezik. A transzferek és az állami kiadások (beruházások) együtt a legfejlettebb országokban a nemzeti kibocsátási mutató (pl. GDP) 42 - 46 %-át teszik ki, Magyarországon meghaladja az 50%-ot.

4. Külföldi szektor

A magyar gazdálkodói szervezetek határon kívüli gazdasági szereplőkkel fenntartott kapcsolatát itt összegezzük. Mindenekelőtt az exportra és az importra összpontosítunk.

Jövedelemáramlás

A számvitel alapelveit követjük

1. Ha a nemzetgazdaság szereplőinek egyike kiáramoltatott jövedelmet, akkor azt az ún. folyótétel-számlák bal oldalán tüntetjük fel. Ugyanez a jövedelem ugyanekkor valamelyik nemzetgazdasági szereplő folyótétel-számlájára beáramlott, ezt a jobb oldalra írjuk.
2. Minden folyótétel-számla bal és jobb oldalának meg kell egyeznie.

A háztartás, a vállalat, az állam és a külföld folyótétel számlája mellett külön feltüntetjük a tőkepiac és az árupiac folyótétel-számláját.

Vegyesgazdaság

Kövessük lépésről-lépésre, hogyan áramlik a jövedelem az egyes gazdasági szereplők között! Lásd az 1. ábrát! Mivel újratermelési körfolyamatról van szó, így bármelyik pont kiindulást jelenthet.

Háztartás		Vállalat		Állam	
(5) C	(1) W·N	(1) W·N	(10) Y	(4)TR _H	(6) T _H
(6) T _H	(2) i·B	(2) i·B	(11) TR _V	(11) TR _V	(8) T _V
(7) S _H	(3) Π	(3) Π		(12) G	
	(4) TR _H	(8) T _V		(13) S _Á	
		(9) S _V			
Tőkepiac		Árupiac		Külföld	

(14) I	(7) S_H (9) S_V (13) S_A (17) S_K	(10) Y (16) IM	(5) C (12) G (15) I (16) X	(15) X (17) S_K	(16) IM
--------	--	-----------------------	---	--------------------------	---------

A jövedelemáramlás folyótétel-számlái

1. ábra

1. A háztartási szféra megkapja a munkabért a vállalatoktól. A vállalatoknak kiadás, a háztartásoknak bevétele, összege: $W \cdot N$, ahol W = átlagos munkabér, N = foglalkoztatottak száma. Itt és a továbbiakban a két érintett számlán azonos számmal jelöljük a jövedelemáramlást.
2. A vállalatok kifizetik a részvény- és kötvénytulajdonosoknak (háztartások) az esedékes kamatjövedelmet. Összege: $i \cdot B$, ahol i = kamatláb, B = az értékpapír névértéke.
3. A vállalatok a béreken, értékpapír-jövedelmeken túl a tulajdonosoknak is „kifizetik” a jövedelmet, a profitot (Π).
4. A jövedelem újraelosztása során a háztartások az állam révén transzferjövedelemhez jutnak. Háztartás transzfere = TR_H .
5. A háztartások összes jövedelmének $(W \cdot N + i \cdot B + \Pi + TR_H)$ egy részét fogyasztásra költik. Az árupiacon vásárolnak jószágokat. Ami a háztartásnak kiadás, az az árupiacon bevétel. C = a fogyasztás összege.
6. A háztartások kiadása az adó, ami az államnak bevétel. T_H = a háztartás adója.
7. A háztartás egyenlegező tétele a megtakarítás. Ha pozitív, akkor a háztartás több jövedelemhez jutott, mint amennyit kiadott. Ha negatív, akkor túlköltekezett, hitelt vett fel. A háztartás megtakarítása = S_H . A háztartás megtakarítása tőkepiacnak bevételt jelent. A túlköltekezéskor az S_H negatív.
8. A vállalat miután kifizette a termelési tényezők utáni jövedelmeket $(W \cdot N + i \cdot B + \Pi)$, bevételeiből adózik. A vállalati adó (T_V) az államnak bevétel, a vállalatnak kiadás.
9. A vállalat bevételeinek és kiadásainak különbsége az egyenlegező tétel. Ha a bevétel nagyobb, mint a kiadás, akkor pozitív a vállalati megtakarítás (S_V), ha negatív, akkor

túlköltekezett, hitelből teljesít. A vállalat megtakarítása a tőkepiacon bevételt jelent. Túlköltekezéskor az S_V negatív.

10. A vállalatok jövedelmüket az értékesített termékek és szolgáltatások után realizálják. Ami a vállalatnak bevétel (Y), az az árupiacnak kiadás.
11. A vállalatok az államtól transzferjövedelmekhez juthatnak (pl. szubvenció, dotáció). Az államnak kiadás, a vállalatnak bevétel. TR_V = vállalati transzfer.
12. Az állam bevételeivel ($T_H + T_V$) szemben állnak a transzferkiadások ($TR_H + TR_V$) és a kormányzati kiadás. Ami a kormánynak kiadás, az az árupiacon bevétel. Kormányzati kiadás = G .
13. Az állam bevételeinek és kiadásainak egyenlege lehet pozitív, ekkor megtakarított az állam (szufficites a mérleg), és lehet negatív, ekkor túlköltekezett az állam (deficites a mérleg). S_A = állami megtakarítás.
14. A tőkepiac bevételi oldalán felgyűlt megtakarításokat a vállalatok beruházásra, a befektetési alapok, az értéktőzsde közvetíti a megtakarításokat a beruházások felé. A beruházások az árupiacon bevételt, a tőkepiacon kiadást jelentenek. Beruházás = I .
15. Ha a magyar vállalatok exportálnak, akkor az, az árupiacon bevétel, a külföldnek kiadás. Export = X .
16. Ha a külföldi vállalatok jószágokat adnak el Magyarországon (tehát importál Magyarországra), akkor az az árupiacnak kiadás, a külföldnek bevétel. Import = IM .
17. S végül: a külföld számlájának egyenlege a tőkepiacon is megjelenik. Ha az import nagyobb, mint az export, akkor a külföld megtakarítása pozitív. Ha az export nagyobb, mint az import, akkor a megtakarítás negatív. A külföld megtakarítása = S_K .

4. A nemzeti kibocsátás mutatói

Egy gazdasági rendszer kibocsátásának mérése felvet számos nehézséget. Vegyük számba a legfontosabbakat!

1. Mi lehet az a gazdasági rendszer, amelynek a teljesítményét tanulmányozzuk?

Kézenfekvő a válasz: a nemzetgazdaság.

- A történelmi, kulturális múlt, a polgárok azonos érzelmi természete egy nemzetet gazdaságilag is egyneműsít.
- A nemzetállam kormányzati eszközei szintén egyneműsítőek.

(A magyar gazdaság teljesítményének mérését nehezítette a trianoni nemzetcsönkítés. Trianoni diktátum előtt „nagy” nemzetként az ország kevésbé volt kiszolgáltatva a világgazdaság konjunkturális mozgásának!)

2. Miért kell fokozottan figyelni a népességnövekedésre?

Egy nemzetgazdaság teljesítménye időben és térben akkor válik összehasonlíthatóvá, ha egy főre számítjuk ki a kibocsátást. A világ számos országában a népességnövekedés, Magyarországon a népességfogyás vet fel olyan kérdéseket, amelyek megnehezítik a nemzetgazdaságok valóságos teljesítményének, illetve a teljesítményváltozásának megítélését. Pl. a népességfogyással – más tényezőktől eltekintve – rövid távon nő a fajlagos kibocsátás, hosszú távon mély válság forrása lehet.

3. Mit kell értenünk a számba vehető „termék” fogalmán?

Legtöbbször csak a statisztikusok megállapodása segít az alábbi kérdések megoldásában, s nem az objektív mérlegelés.

- A közbülső és a végtermék között hol kell meghúzni a határt?
- Bruttó vagy nettó mutatókkal számoljunk?
- Hogyan hozhatunk közös nevezőre különféle minőségeket, hogyan súlyozunk, hogyan összegezzünk (aggregáljunk)?
- Hogyan kezeljük a gazdaság szerkezetének a változását, az arányok átrendeződését, a vonatkoztatási alapot jelentő gazdasági rendszer módosulását? Pl. a trianoni és a II. világháború utáni országcsönkítést.
- Hogyan közelítsünk a nemzeti értékekhez? Pl. ökonómiailag értékelhetők-e a szent tehének, az aszkéta szerzetesek imái stb.?
- Összevetéskor melyik év legyen a bázis?
- Hogyan szűrhető ki az infláció, a valutaárfolyam-változás?
- Hol vegyük figyelembe a magyar állampolgár külföldön szerzett jövedelmét, vagyonát?
- A nem piaci áron értékelt jóságok (egészségügyi ellátás, közoktatás, honvédelem stb.) milyen áron kerüljön számbavételre?
- A fekete- és a szürkegazdaság "teljesítményét" hogyan lehet becsülni?
- Miben különbözik a jólét és a gazdagság?
- Hogyan vegyük számba a természeti javakat, az ökoszféra károsodását?
- Hogyan értékeljük a legfontosabb erőforrást, az emberitőke-állományt?

Nemzeti Számlák Rendszere (SNA–rendszer)

Az ENSZ keretében dolgozták ki az egymásra épülő teljesítménymutatókat, Magyarországon 1968 óta használják. A Központi Statisztikai Hivatal feladatköre, hogy időről időre mérje a gazdaság teljesítményét. Az alábbi hét mutató a hagyományos közgazdasági szemléletet tükrözi. Bemutatásuk során a számbavétel megismert nehézségeit is szeretnénk megválaszolni.

1. **Bruttó kibocsátás** (Gross output, röviden: **GO**). **Adott évben, adott nemzetgazdaságban megtermelt összes termék és szolgáltatás értéke.** Másként: a termelő és szolgáltató szervezetek összes eladása és a készletváltozás együtt. Fogyatékosága, hogy a vertikális termelési láncok miatt halmozódást tartalmaz. A többször számba vett anyagköltséget le kell vonni.
2. **Bruttó hazai termék** (Gross Domestic Product, röviden: **GDP**). A végső felhasználásra kerülő termékeket adják csak össze. Másképpen: a hozzáadott értékeket összegzik. **Kiszámítása: $GDP = GO - \text{anyagköltség}$.** Gondoljuk meg! A földműves eladja a gabonát a molnárnak, a molnár értékesíti a lisztet a péknek. A földműves anyagköltségét a molnár és a pék is elszámolja, így háromszor vették számba. A molnár anyagköltségét a pék is elszámolja, így kétszer vették számba. A pék anyagköltségét egyszer vették számba. A mutató sajátossága, hogy az **értékcsökkenést is tartalmazza**.
3. **Nettó hazai termék** (Net Domestic Product, röviden: **NDP**). **Kiszámítása: $NDP = GDP - \text{értékcsökkenés}$.**
4. **Bruttó nemzeti jövedelem** (Gross National Income, röviden: **GNI**). Itt figyelembe vesszük a magyar állampolgárok külföldön és a külföldiek Magyarországon szerzett munka- és tőkejövedelmét. **Kiszámítása: $GNI = GDP + \text{magyar állampolgár külföldön szerzett munka- és tőkejövedelme, mínusz külföldi állampolgár Magyarországon szerzett munka- és tőkejövedelme}$.**
5. **Nettó nemzeti jövedelem** (Net National Income, röviden: **NNI**). **Kiszámítása: $NNI = GNI - \text{értékcsökkenés}$.**
6. **Bruttó nemzeti rendelkezésre álló jövedelem** (Gross National Disposable Income, röviden: **GNDI**). **$GNDI = GNI + \text{külföldről érkező egyoldalú átutalás} - \text{Magyarország külföldre juttatott egyoldalú átutalása}$.** Pl. segélyek, nemzetközi szervezetek tagdíja, nemzetközi hitelek kamatterhe, kárpótlás, jóvátétel stb.
7. **Nettó nemzeti rendelkezésre álló jövedelem** (Net National Disposable Income, röviden: **NNDI**). **$NNDI = GNDI - \text{értékcsökkenés}$.**

Az alternatív közgazdaságtan mutatói

Az alternatív közgazdaságtan szemléletében nem az anyagi gazdagságot, hanem a **jólét szintjét célozzák meg** számszerűsíteni. A jólétet a természet állapota és a társadalmi együttélés minősége alapvetően meghatározza. Ez tükröződik az alábbi három mutatóban.

1. **Nettó gazdasági jólét** (Net Economic Welfare, röviden: **NEW**). Másként: Tobin-Nordhaus mutató. **$NEW = GNI - \text{számszerűsíthető társadalmi ártalmak}$** (halláskárosodás, légúti megbetegedés kezelésére fordított költség stb., védelmi kiadás, városi élet kellemetlensége (zsúfoltság, stressz stb.) + **becsült házimunka értéke, a**

szabadidő tevékenység értéke (felnőttek játéka, elmélkedés, turizmus stb.) A NEW kb. 30 %-kal alacsonyabb, mint a GNI.

2. **Fenntartható gazdasági jólét indexe** (Index of Sustainable Economic Welfare, röviden: **ISEW**). Cobb-Daly mutatónak is nevezik. **ISEW = GNI - környezeti károsodás, jövedelemelosztás egyenatlanségeinek hátrányai, a nem megújítható erőforrások elvesztése, talajerózió, az urbanizáció miatt elvesztett termőföld, levegő- és vízszennyezés költsége, hosszú távú környezeti változások terhei** (globális felmelegedés, ózonréteg károsodás stb.). A GNI-ből levont költségek nagysága megegyezik pl. Anglia II. világháború után elért összes GNI-többletével.
3. **Ember fejlődési lehetőségének indexe** (Humán Development Index, röviden: **HDI**). A mutató az anyagi gazdagság mellett az élet minőségét, esélyegyenlőségi szempontokat is figyelembe veszi. A HDI tehát egy vektor, amelynek elemei:
 - GDP Ft/fő.
 - Várható élettartam. (Az adott nemzet egészsége, életminősége tükröződik ebben a mutatóban.)
 - A nemzet polgárainak iskolázottsága. (A tudásszerzéshez való jogot, az esélyegyenlőséget tartalmazza ez a mutató.)

Összefoglaló kérdések

1. Mi az uralkodó közgazdaságtan középponti célja?
2. Milyen számbavételi nehézségeket kell legyőzni a nemzeti kibocsátás mérésekor?
3. Milyen szervezetek a nemzetgazdaság főszereplői?
4. Melyek az uralkodó és az alternatív közgazdaságtan kibocsátási mutatói?